

Utjecaj dominikanaca na Marulićevu filozofsko–teološku misao

Hrvoje Lasić*

Sažetak

U članku autor istražuje kako i u kojem smislu su dominikanci mogli utjecati na Marulićevu filozofsko–teološku misao, izraženu u njegovim djelima. U prvom dijelu članka autor se bavi Marulićevim osvrtom na dominikanske svece u njegovu djelu »De institutione bene vivendi per exempla sanctorum«, u drugom dijelu analizira »tragove« Marulićeve povezanosti s dominikancima u Splitu, a u trećem dijelu, primjenom komparativne metode, kritički proučava prisutnost Akvinčeve nauke i misli u Marulićevim djelima. Konstatira da je Marulić bio u prijateljskim vezama s dominikancima i da je Akvinčev nauk uvelike utjecao na pisanje njegovih književnih djela. Mišljenja je da Marulićeve prijateljske veze s dominikancima nisu posve istražene, kao ni njihov utjecaj na njegovu stvaralačku misao.

Uvod

U ovom prilogu kanimo istražiti utjecaj dominikanaca na Marulićevu filozofsko–teološku misao, prvenstveno u njegovu djelu *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, u kojem Marulić izričito spominje neke od likova dominikanskog Reda, počevši od sv. Dominika, utemeljitelja dominikanskog Reda propovjednika, posebice sv. Tome Akvinskoga, značajnog predstavnika srednjovjekovne filozofije i teologije, pa do o. Dominika Buće, teologa i propovjednika, na čiju je zamolbu Marko Marulić napisao *Poslanicu papi Hadrijanu VI*, da svojim autoritetom i ugledom ustane u obranu kršćana od turskih upada na hrvatski prostor i nasilja koje provode nad hrvatskim pukom. Na temelju uvida u Marulićevu biblioteku, djela koja je posjedovao i kojima se služio, te djela koja je sam napisao, moguće je na izvjestan način provjeriti kakav je bio njegov odnos prema dominikancima i koliko su oni utjecali na njegovu filozofsko–teološku misao.

Usporedbom Marulićevih djela s filozofskim i teološkim djelima dominikanskih pisaca i autora iz područja humanističkih znanosti, naročito teoloških, mo-

* Prof. dr. sc. Hrvoje Lasić, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.
Članak je prošireno predavanje održano na međunarodnom znanstvenom simpoziju »Hrvatska kršćanska filozofija. Marko Marulić« održanom 1. travnja 2006. godine u organizaciji Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu.

guće je uočiti njihove sličnosti i razlike u korištenju metode za tumačenje i shvaćanje kršćanske vjere u odnosu na druge religije i svjetonazore. U tome se naročito isticao sv. Toma Akvinski sa svojim filozofskim i teološkim djelima, koja je Marko Marulić imao u svojoj knjižnici; kojima se služio, a po svoj prilici je neka od manjih teoloških djela i preveo na hrvatski. Po kršćanskom nadahnuću izraženom u njegovim djelima za Marulića se može opravdano reći da je bio izrazito kršćanski pisac i filozof.

U svom djelu *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* Marulić se izravno osvrće na sv. Dominika, sv. Tomu Akvinskoga, Alberta Velikog, Vinka Fererskoga, Petra Veronskoga. Prema Mirku Tomasoviću, nije slučajno da se među prevoditeljima Marulićevih djela često nalaze redovnici, posebno dominikanci, jer njegova djela obiluju crticama i primjerima koji izvrsno mogu poslužiti »za homilije i propovjedničke nagovore, a posjeduju i oratorske dionice«¹.

Prispodobama iz života Marulić pokušava slikovito približiti slušateljima kraljevstvo nebesko, koje se bitno razlikuje od zemaljskog. U šestom poglavlju u kojem raspravlja o slavi blaženih, Marulić ne poistovjećuje nebesko i vječno kraljevstvo sa zemaljskim i propadljivim. Ta dva kraljevstva su potpuno različita. Tako su za Marulića blaženi »ne oni koji će zadobiti zemaljsko i propadljivo kraljevstvo, već oni koji će zadobiti nebesko i vječno. Jer će ti, gledajući onog koji je najviše dobro, biti ispunjeni svim dobrima što se mogu poželjeti, tj. neraspadljivošću i besmrtnošću razuma, vječnom radošću srca i savršenim blaženstvom. *U svjetlosti vidjet će svjetlost*, u Bogu Riječ Božju i *Duha koji izlazi od jednoga i drugoga* (Ps 36, 10). Shvatit će kako su Otac, Sin i Duh Sveti jedan Bog, razlučeni u osobama a jedno u svojoj biti. Otvorit će im se »knjige otajstava« i razotkrit će im se skrovnosti nebeske tajne, da bi ono što sada vjerom poimlju mogli tada, videći i razumijevajući, spoznati onako kako jest. *Čut će otajstvene riječi koje čovjeku nije dopušteno govoriti* (2 Kor 12, 4). Ukratko, što nikad ne bi bio mogao izraziti prvi među govornicima — Demosten ni njemu jednak u govorništvo Tulije, što nikad ne bi bio kadar istražiti prvosvećenik poganske filozofije Platon ni od njega još oštromniji Aristotel — to će i najmanji među građanima nebeske domovine shvatiti, razumjeti, pojmiti i usvojiti«².

1. Dominikanski sveci u Marulićevu »*De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*«

U svojim *Poukama* kao uzor čestita života Marulić na više mjesta spominje sv. Dominika, utemeljitelja Reda propovjednika³. Tako u prvoj knjizi, u poglavlju

1 Marko Marulić, *Pouke za čestit život s primjerima* (preveo i protumačio Branimir Glavičić), Globus, Zagreb 1986, str. XXXVI. M. Tomasović napominje da je Alchiani Giosoffo (Firenze, 1596), dominikanac, preveo *De humilitate et gloria Christi*, a hrvatsku prilagodbu te knjige načinio fra Cherubin Šegvić (*Ponižen i uzvišen Isus*, Zadar, 1892).

2 M. Marulić, *Pouke za čestit život s primjerima*, nav. dj., str. 524.

3 Dominik Guzman rođen je oko god. 1172/3. u Caleruegi u Kastiliji (Španjolska). U Valenciji je završio teološki studij. Kao kanonik u Osmi pokazao je silno razumijevanje za siromašne i za molitvu,

drugom, *O davanju milostinje*, ističe Dominikov primjer ljubavi prema bližnjemu, koju je pokazao još kao student. Naime, Marulić piše kako se Dominik sažalio »na one koji su gladovali, a bilo ih je velik broj; kako nije imao novca kojim bi u nevolji pomogao potrebitima, proda svoje knjige. Nije se dvoumio da ljubav prema knjizi i učenju predpostavi ljubavi prema bližnjemu«⁴.

U trećoj knjizi, u četvrtom poglavlju, *O dužnosti naučavatelja Evandelja*, Marulić podsjeća na proročanske znakove koji su prethodno najavili Dominika kao budućeg osnivača Reda propovjednika, koji će gorljivim propovijedima potpaliti svijet i obasjati svjetlom »duhovne nauke«⁵.

U četvrtoj knjizi, u dvanaestom poglavlju, *O presvetoj pričesti*, Dominik je Maruliću uzor u slavljenju euharistije, koji bi se, »kadšto, dok je za vrijeme žrtvovanja razmišljao u sebi o uzvišenosti toga tako znamenitog svetootajstva, obuzet silnim udivljenjem sav spolja ukočio, a u sebi osjećao utjehu koja se ne da izreći«⁶.

U petoj knjizi, u poglavlju petom, *O trpeljivosti mučenika*, opisujući vrste mučeništva, Marulić ističe kako se može polučiti nagrada za mučeništvo i bez njega, ako u sebi nosimo srčanost za mučeništvo, kao što ju je imao Dominik⁷. A u poglavlju desetom, *O smrtnom času*, Marulić ističe Dominikovu oporuku braći nekolicu dana prije nego će umrijeti: »(...) ljubav, poniznost i dragovoljno siromaštvo. O, blažena li čovjeka koji odlazeći s ovoga svijeta nije imao ništa što bi ostavio svojim dolim primjere kreposti! No tko njih baštini, bit će baštinikom i kraljevstva nebeskoga«⁸.

U šestoj knjizi, poglavlju šesnaestom, *O otkrivenjima blaženstva nebeskoga*, Marulić opisuje kako je i u smrti Dominika »viđenjem dvojice, prepošta samostana u Bresciji Guala i brata Roana, posvjedočeno u koliko se Dominik blaženstvo odse-lio«⁹.

Osim sv. Dominika Marulić ističe još nekoliko svijetlih likova iz Reda braće propovjednika. Za sv. Vinka (Vincenca) Fererskoga, jednoga iz Dominikova zbo-

te veliku razboritost u upravljanju kao starješina. U touluškom kraju, zahvaćenom albingerškim pokretom, posvetio se propovijedanju primjerom evanđeoskog siromaštva i bratskim dijalogom o naku vjere, a osnovao je i samostan pobožnih žena u Prouilleu, koje su pružale utočište propovjednicima. U Toulouseu je 1215. godine osnovao prvo samostansko bratstvo »Propovijedanje Isusa Krista« koje je bilo temelj novoga Reda. Godine 1216. kanonički način života uzvisio je na apostolski pod Pravilom sv. Augustina, izabravši za sebe i svoj Red zadaću propovijedanja, koja je tada bila samo dužnost biskupa. Papa Honorije III dana 22. prosinca 1216. odobrio je Red. S velikim pouzdanjem u Božju milost i zaštitu Blažene Djevice Marije, 15. kolovoza 1217. godine Dominik je razaslao braću po Europi, u Pariz i Bolognu, glavna studijska središta toga doba. Sam je pošao u krajeve sjeverne Italije zahvaćene katarskim pokretom. Pokazao se uistinu kao »pravi evanđeoski muž« koji je govorio s Bogom ili o Bogu. Umro je u Bologni, 6. kolovoza 1221. Papa Grgur IX proglasio ga je svetim 3. srpnja 1234. Grob mu se nalazi u Bologni.

4 M. Marulić, *Pouke*, nav. dj., str. 21.

5 Isto, str. 176–177.

6 Isto, str. 333.

7 Isto, str. 411.

8 Isto, str. 452.

9 Isto, str. 534.

ra, Marulić kaže da je bio veoma čuven i »toliko moćan propovjednik, da je, kaže se, u Španjolskoj obratio Kristu pet tisuća Židova, a u Mauretaniji osam tisuća Saracena. I u gradu je Granadi učio nevjernike dok ga tamošnji kralj nije istjerao pa se i protiv volje vratio k svojim«¹⁰. A u prvoj knjizi, desetom poglavlju, *O bdijenju, spavanju i postelji*, za Marulića je Vinko (Vincencije) Fererski »ures« Reda propovjednika. Ubraja ga među najveće uzore, ističući kako je »Vincencije gotovo cio dan — vele — upotrebljavao na propovijedanje narodu, a veliki dio noći provodio u molitvi i čitanju, dok bi vrlo malen posvetio snu. Kad je želio spavati na tvrđem, nastro bi nasječena granja, na mekšem — slame, a pristalije — na vreći!«¹¹

Uz Vinka (Vincencija) Fererskog Marulić navodi i sv. Petra iz Verone koji je »pripadao istom redu i bio čovjek isto takve svetosti. I on je obdan propovijedao i nije spavao, a obnoć je bdio moleći se, pjevajući Bogu i čitajući te je postigao i krunu mučeništva. I kako se u svemu ugledao u život svetih apostola, bio je promaknut u njihovu slavu«¹².

U četvrtoj knjizi, poglavlju šestom, *O šutljivosti i umjerenosti u govoru*, Marulić, ne spominjući u tekstu nego u bilješci ime Alberta Velikoga, učitelja Tome Akvinskoga, ističe kako je Toma po prirodi bio šutljiv, pa su ga đaci nazivali »nijemim volom« (govedom). Međutim, Albert Veliki, čim je iz manjih rasprava zapazio njegovu nadarenost, rekao je: »Taj će nijemi vol domalo tako zamukati da će zadiviti cijeli svijet.«¹³ Marulić je uvelike cijenio Tominu šutljivost jer je ona neophodna

10 Isto, str. 177.

11 Isto, str. 70. Sv. Vinko Fererski rodio se 1350. godine u Valenciji (Španjolska). U Red je ušao sa sedamnaest godina. Živio je strogo duhovnim životom. Napisao je raspravu *O duhovnom životu*. Predavao je filozofske i teološke nauke, obavljao razne građanske i crkvene poslove na zahtjev kardinala–legata Petra de Lune i aragonskog kralja Ivana I. Bio je poznati propovjednik pred papom u Avignonu, u južnim predjelima Francuske te u Švicarskoj i Italiji. Bio je propovjednik kao »poslanik Kristov«, karizmatički propovjednik suda Božjega [«Bojte se Boga jer dođe čas suda njegova« (Otk 14, 7)]. U vrijeme podijeljenosti vodstva Crkve oko Petrova nasljednika uvelike se trudio oko mira i jedinstva u Crkvi. Umro je 5. travnja 1419. u Vannesu u Francuskoj. Papa Kalist III ubrojio ga je 29. lipnja 1455. godine među svece. (Usp. *Dominikanski časoslov. Dopuna Rimskom časoslovu prema latinskom izdanju učitelja reda fr. Vincenta de Couenonglea: Proprium officiorum Ordinis Praedicatorum, Romae ad S. Sabinae 1982*), Hrvatska dominikanska provincija, Zagreb 2002, str. 300–301.

12 Isto, str. 70–71. Petar iz Verone rođen je krajem 12. st. u Veroni (Italija). Roditelji su mu bili manihejci; obratio se na katoličku vjeru kao dječak. Studirao je u Bologni. Potaknut propovijedanjem Sv. Dominika odlučio se ući u dominikanski red. Po uzoru na sv. Dominika posvetio se propovijedanju katarima. U dijalogu s krivovjercima služio se evanđeoskim pravilom i postao svjedok, najvjestitelj spasenja. Trudio se oko širenja i obrane vjere. Osnovao je nekoliko vjerskih udruga i bratovština Blažene Djevice Marije. Potkraj života, polovicom trinaestog stoljeća (1251), promaknut je u službu inkvizitora. Svoje apostolsko poslanje vršio je s najvećim poštivanjem ljudskog dostojanstva. Ubijen je mačem krivovjeraca »zbog ljubavi prema vjeri i zbog poslušnosti Rimskoj crkvi«. Ostao je vjeran Bogu do posljednjeg daha, zapečativši svoju vjeru vlastitom krvlju, koja je ubrzo urodila plodom. Naime, jedan od njegovih ubojica, Carino, poslije je stupio u Red propovjednika. Papa Inocent IV 9. ožujka 1253. uvrstio ga je u popis svetaca i odredio da mu se blagdan slavi 29. travnja. (Usp. *Dominikanski časoslov*, nav. dj., str. 382–383)

13 Isto, str. 279. Prijevod u Marulićevim *Poukama* glasi: »To će nijemo govedo domalo tako zamukati da će se njegovu glasu zadiviti cio svijet.« Albert Veliki je osnivač Međunarodnoga dominikanskog

za stjecanje mudrosti i znanja. Akvinac je za Marulića u tome nenadmašiv: »Pa kad je postao najučeniji od svih, tada se uistinu pokazalo koliko valja ispraznoj i drzovitoj brbljavosti pretpostaviti bistru šutljivost.«¹⁴

U knjizi drugoj, poglavlju drugom, *O snazi molitve*, Marulić uzima za uzor sv. Tomu Akvinskoga koji se kao »izvršni filozof kršćanske nauke, kad bi god ili pristupao čitanju ili zalazio u raspravu ili se prihvaćao pisanja o kakvu božanskom predmetu, uvijek se — vele — običavao pomoliti smatrajući da se ništa ne može pravo započeti ni pravo raditi a da se ne zazove veličanstvo Božje kojega je dar sve što dobro učiniš, dobro kažeš i dobro pomisliš«¹⁵. Obraćajući se u molitvi Bogu, Toma je uvijek nalazio odgovor na temeljna pitanja o smislu i svrsi ljudskog života, pogotovo kad je riječ o nekim mjestima u Svetom pismu koje je vrlo teško razumjeti¹⁶.

općeg učilišta u Kölnu, poglavar njemačke pokrajine i papin savjetnik, regensburški biskup, karizmatički propovjednik u Njemačkoj. Rođen je u Lauingenu (Švapskoj) oko 1193. Studije je završio u Padovi (1242), gdje ga je primio u Red bl. Jordan Saski. Na sveučilištu u Parizu predavao je od 1242. do 1248, gdje mu je bio učenik Toma Akvinski. Albert Veliki bio je otvorena duha za sve spoznaje: predavao je aristotelisku fiziku prema tumačenju židovskih i arapskih filozofa. Bio je regens (ravnatelj) studija generalnoga Međunarodnog dominikanskog učilišta u Kölnu kamo ga je slijedio Toma Akvinski. Vršio je razne službe u Redu. Bio je provincijal (poglavar) Njemačke provincije Teutonia (1254–1257). Zajedno s franjevcem Bonaventurom branio je pravo »prosjačkih redova« da predaju na sveučilištima. Godine 1260. bio je posvećen za regensburškog biskupa, ali se nakon dvije godine odrekao službe, smatrajući se nedostojnim te časti. Posvetio se znanosti; divno je spojio mudrost svetaca s ljudskom znanošću; proslavio se znanstvenim spisima i podučavanjem, a najviše neporočnošću života i pastirskom ljubavlju te velikom pobožnošću prema otajstvu Euharistije i prema B. D. M. Napisao je sjajna znanstvena djela iz područja filozofije i teologije te prirodnih znanosti, sabranih u trideset i osam svezaka. Upravo zato je zaslužen nazvan »Veliki« (Magnus) i »sveopći naučitelj« (doctor universalis). Umro je u Kölnu, 15. studenoga 1280. Papa Pio II pribrojio ga je među najsvetije naučitelje Crkve. Pio XI proglasio ga je svetim 16. prosinca 1931, a Pio XII zaštitnikom prirodoznanstvenika (*Dominikanski časoslov*, nav. dj., str. 662–663. Opširnije o Albertu Velikom vidi u *Albertus Magnus (doctor universalis), Philosophia realis* (priređio i preveo T. Vereš), Demetra, Zagreb, 1994.

14 Isto, str. 279.

15 Isto, str. 87.

16 Isto, str. 87, usp. Sveti Toma Akvinski, prezbiter, redovnik–svećenik i crkveni i andeoski naučitelj, zaštitnik katoličkih škola, učitelj čovječanstva. Rodio se u dvorcu Roccaseca u mjestu Aquino (Italija) 1224/5, školovao u opatiji Monte Cassino; studij filozofije i teologije pohađao je u Napulju, Parizu, Kölnu. Nakon završenog studija bio je profesor u Napulju, Kölnu, Parizu i Rimu, tada najpoznatijim sveučilišnim središtima. Ušao je u dominikanski red 1244. godine i zajedno s Albertom Velikom sudjelovao u osnivanju generalna učilišta u Redu. Istakao se svetošću života i uzornim opsluživanjem redovničkih pravila. Služenje Božjoj riječi — a to je bitna zadaća Reda — kod njega je poprimilo oblik neprestanoga teološkog rada u marljivom istraživanju, dubokoj kontemplaciji i priopćivanju Istine. Želeći je postići i prihvaćajući je od koga god dolazila, htio ju je prenijeti drugima. Krasila ga je poniznost i vrlo plemenito ponašanje. Bio je odličan učitelj svete nauke i privlačiv propovjednik evanđeoske istine. Napisao je mnoga djela prepuna božanske i ljudske mudrosti, koja na divan način pokazuju savršen sklad između Objave i razuma. Umro je 7. ožujka 1274. u Fossanovi za vrijeme putovanja na Lionski sabor. Papa Ivan XXII uvrstio ga je u popis svetaca 18. srpnja 1323, papa Pio V proglasio ga je crkvenim naučiteljem, Lav XIII postavio ga je zaštitnikom katoličkih škola, a u posljednje vrijeme, na kraju 20. st., papa Ivan Pavao II proglasio ga je učiteljem čovječnosti. Grob mu se nalazi u Toulouseu u Francuskoj. (Usp. *Dominikanski časoslov*, nav. dj., str. 163. Opširnije o Tomi Akvinskom vidi T. Vereš, *Izabrano djelo*, Globus, Zagreb 1981. i 2005)

U knjizi drugoj, poglavlju četvrtom, *O razmatranju*, za sv. Tomu Akvinskoga Marulić kaže da je dugo i mnogo razmišljao o Bogu i da je »najplodniji razlagač katoličke istine«¹⁷. A u drugoj knjizi, poglavlju petom, *O čitanju Svetoga pisma*, Akvinac je za Marulića uzor čiji primjer treba slijediti ako Sveto pismo želimo ispravno razumjeti, pogotovo kad nađemo na neko nejasno mjesto: »Svaki put kad nam se to dogodi pri čitanju, potražimo savjet u učenijih ili se, po Tominu primjeru, pomolimo da nas Bog pouči i uputi. I nemojmo za to vrijeme misliti da je Sveto pismo u proturječju s učenjem Crkve, nego da ga mi ne razumijemo. I, zaista, bolje je što god ne razumjeti negoli krivo razumjeti pa zabluditi.«¹⁸ Da bismo to postigli, potrebno je poput sv. Tome Akvinskoga za vrijeme čitanja Svetog pisma potpuno se isključiti iz osjetilnog svijeta i čitavim svojim bićem se usredotočiti na Božju riječ: »Taj se isti svetac — vele — znao tako pomno zadubiti u čitanje Svetoga pisma da kadšto nije ni vidio ljude koji bi stajali tik do njega niti ih čuo kad bi mu se obraćali, jer su mu sva osjetila skupa s umom bila upravljena samo na čitanje. Zahvaljujući tomu, ostavio nam je takva djela za krjepljenje vjernika i pobijanje nevjernika da unutar Crkve nema više nigdje nikakve dvojbe ni zamršena mjesta koje nećemo naći objašnjeno u njima i razriješeno.«¹⁹

U knjizi petoj, poglavlju osmom, *O ustrajnosti u kreposnu životu*, Marulić stavlja sv. Tomu Akvinskog na prvo mjesto. Njemu nema ravna u ustrajnosti u redovničkom životu, u potrazi za istinom o čovjeku i Bogu svjetlom razuma i pod vodstvom mudrosti Božje: »I kao što sunce što se dugo skrivalo jer ga je oblak zastirao počne domalo obasjavati zemlju kad se razvedri nebo, tako je i on, napustivši braću i kuću, počeo obasjavati Crkvu sjajem i svoga života i svoga uma i svoga naučavanja. Nikako on ne bi bio postigao toliku slavu ni toliku milost da nije ustrajao, iako okružen maglom gluposti svoje braće, u 'trku', čvrst u svojoj odluci, nepobjediv u iskušenjima.«²⁰

2. Tragovi Marulićeve povezanosti s dominikancima

O Marulićevim knjigama u dominikanskoj knjižnici pisao je Antonin Zaninović u *Zborniku Marka Marulića* prigodom petstote obljetnice Marulićeva rođenja²¹. Zaninović ističe da u svojoj oporuci Marko Marulić na prvo mjesto stavlja

17 Isto, str. 99–100.

18 Isto, str. 108.

19 Isto, str. 108. Nakon rečenice: »Zahvaljujući tomu, ostavio nam je takva djela za krepljenje vjernika i pobijanje nevjernika« (v. str. 108), slijedi bilj. 11: »Djelo *Catena aurea* imao je M. u svojoj biblioteci« (v. str. 111). U bilj. 11 navedeno je samo jedno Tomino djelo, *Catena aurea*, a u Marulićevu tekstu jasno je da se radi o više njegovih djela. Prema logici i samoj tematici Tominih djela opravdano je pretpostaviti da Marulić ovdje ima u vidu i druga njegova djela, posebice *Summa contra gentiles* u kojem Toma izričito misli na nevjernike, dok je *Catena aurea* niz izabranih tekstova crkvenih otaca, osobito grčkih, kojima se tumače tekstovi četiriju Evanđelja.

20 Isto, str. 436.

21 Antonin Zaninović, Marulićeve knjige u dominikanskoj knjižnici u Splitu, u: *Zbornik Marka Marulića*, 1450–1950, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (JAZU), 1950, str. 299–310.

dominikansku knjižnicu, odnosno dominikance, koji imaju primiti na dar neke od njegovih knjiga.

Oporuka glasi: »Post hoc bibliotecam meam, volo ita dispartiri: fiat primo de singulis inventarium per commissarios meos. Fratri Lucae Vrmanich in bibliothecam monasterii s. Dominici prope muros dentur opera s. Hieronymi in duos codices distincta et alii duo codices commentariorum eisdem sancti; item liber s. Bernardi abbatis super Cantica canticorum; opuscula Thomae et eiusdem Catena aurea super evangelia, codex s. Augustini et s. Hilarii de Trinitate, s. Augustini de civitate Dei, lactantius Firmianus de preparatione evangelica, opuscula Basilii magni; compendium Bibliae manu mea conscriptum ac per me compilatum.«²²

U prijevodu: »Nadalje, svoju knjižnicu raspodjeljujem ovako: prije svega, neka moji izvršitelji sastave inventar tih knjiga pa neka se redovniku Luki Urmaniću za knjižnicu samostana svetog Dominika kraj zidina daju djela svetog Jeronima podijeljena u dva sveska, nadalje druga dva sveska Komentara istoga sveca, knjiga svetog Bernarda opata o Pjesmi nad pjesmama, manja djela svetog Tome i njegova Zlatna niska o evanđeljima, svezak svetog Augustina i svetoga Hilarija O Trojstvu, Augustin O Državi Božjoj, Laktancije Firmijan, Euzebije O evanđeoskoj pripravi, manja djela svetog Bazilija Velikog, sažetak Biblije što sam ga svojom rukom napisao i sastavio.«²³ Prema mišljenju A. Zaninovića Marulić je najviše svojih knjiga ostavio dominikancima, jer im je bio posebno sklon i s njima povezan.²⁴

Knjige koje je Marulić darovao dominikanskoj knjižnici u Splitu važne su zbog toga što su u njima sačuvane bilješke, znakovi i pisma Marulićeve ruke, i što je u njima Marulić ostavio »žive tragove svoje intelektualno i umjetnički izgrađene duše«²⁵. Prema mišljenju A. Zaninovića Marulić je bio ne samo u prijateljskim vezama s dominikancima nego je s njima i blisko surađivao. Naime, on izričito spominje o. Luku Urmanića, koji se 1528. spominje kao provincijal Provincije Dalmacije svetog reda Propovjednika²⁶ te Dominika Buću, glasovita propovjednik i učena pisca iz Kotora, »koji je boravio neko vrijeme u Splitu i nagovorio Marulića da napiše onu glasovitu latinsku poslanicu na papu Adrijana VI. *de calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium christianorum unionem et pacem*, koju objelodanjujući (u Rimu 1522.) Marulić njemu i posveti«²⁷. Međutim, kad se Marulić upoznao s o. Dominikom Bućom, prije ili poslije sastavljanja svoje oporuke, nije poznato.²⁸ U svom djelu *Kratka povijest hrvatske (srpske) književnosti od prvih početaka do godine 1900*. Cherubin Šegvić piše jako pohvalno o Marku Ma-

22 Isto, str. 301.

23 Usp. Marulićeva oporuka, u: *Colloquia Maruliana XIII*, Književni krug Split, Marulianum Split, 2005, priredio i preveo Lujko Margetić, str. 26–71, usp. str. 33–35.

24 A. Zaninović, nav. dj., str. 301–302 (isto, str. 301–302)

25 Isto, str. 306–307.

26 Isto, str. 308, bilj. 3.

27 Isto, str. 308, bilj. 3. U ovoj bilj. 3. A. Zaninović upućuje na osvrt Cherubina Šegvića, Marco Marulo Pecinic (1450–1524) u *Bullettino di arch. E. Stor. Dalm.*, a. 1901, n. 10–11, Supplem., str. 5.

28 A. Zaninović, nav. dj., str. 308, bilj. 3.

ruliću i njegovim vezama s redovnicima: da je u Padovi začarao »svojim umom i učitelje i kolege«²⁹; da se u šezdesetoj godini povukao u samostan među redovnike, ali ne zadugo jer je morao natrag zbog obiteljskih neprilika; da je nazvan najvećim naučenjakom svojega doba, najvećim Dalmatincem poslije sv. Jeronima; da se družio s najuglednijim ličnostima i naučenjacima, među ostalim s papom Hadrijanom VI kojemu je uputio znamenitu *Poslanicu* da potakne kršćanske vladare da se slože i pomognu njegovoj nesretnoj domovini³⁰.

Maruliću nije nepoznat o. Dominik Buća. On s pozornošću i zadovoljstvom sluša njegove nedjeljne propovijedi u dominikanskoj crkvi u Splitu: »Budući sam, oče Dominiče, Tvojim propovijedima puku često bio nazočan — silno sam, naime, u njima uživao — zatražio si od mene, i to — odlučno, da Papi pismeno izložim nevolje njegovih kršćana, koje im nevjernici svakodnevno zadaju, i da ga kao poglavara cijele Crkve zamolim neka ne dopusti barem to da ti isti neprijatelji navlažu na ono što je preostalo, nego da apostolskim svojim ugledom odvrati kraljeve i naše knezove od oružanih sukoba, privede ih slozi i nagna da pripreme vojnu protiv nevjernika.«³¹

Marulić je uvelike cijenio o. Dominika Buću, vrsna propovjednika Božje riječi. On ne sumnja u njegovo teološko znanje, u ispravnost njegova tumačenja kršćanske vjere, kao ni u njegovu odanost i vjernost papi, Petrovu nasljedniku. U pismu o. Dominiku Bući, svjestan svoje kršćanske dužnosti i odgovornosti, Marulić navodi razloge i proturazloge koji su ga neko vrijeme odvrćali i na kraju ipak naveli da napiše *Pismo papi Hadrijanu VI* na zamolbu o. Dominika Buće: »Kad si to od mene zahtjevao, dugo sam bio neodlučan i dvojio o tome da li bih ti želju morao ispuniti ili odbiti. Prisila okolnosti zahtjevala je od mene da ti je ispunim, teškoća pisanja da je odbijem. Suze mnogih i bijedan izgled susjeda koji k nam pribjegoše prisiljavahu me da pišem. Svijest pak o vlastitoj neznatnosti odvrćala me od pisanja. Činilo mi se, dakako, lakomislenim da se ja, koji nisam jak ni snagom riječi ni ugledom, usudim bilo što svjetovati mužu najvećeg dostojanstva, a kamoli takve stvari, koje su drugi nekoć više puta bili pokušali, ali bez uspjeha.«³²

Marulić je svjestan da mu je pri pisanju *Poslanice papi Hadrijanu VI* iznad svega potrebna Božja pomoć, pomoć Duha Svetoga, kao i odobrenje dobra poznavatelja kršćanskog nauka; zato kao ponizni »beskorisni sluga« dovršeno djelo šalje svom prijatelju o. Dominiku Bući da ga odobri i pošalje papi u Rim, podsjetivši ga da uspjeh njihova zajedničkog pokušaja treba pripisati u prvom redu Duhu Svetom koji ih je potaknuo na to djelo. »No kad sam potom mirno u sebi razmislio da Ti nipošto bez Božje volje ne bi tražio ono što se ja ne bih ufao da mogu ispuniti, prihvatio sam napokon da učinim ono što si me molio, pouzdavši se ne u svoje

29 Cherubin Šegvić, *Kratka povijest hrvatske (srpske) književnosti od prvih početaka do godine 1900*, Zagreb 1911, str. 36.

30 Isto, str. 36.

31 Marko Marulić, *Duhom do zvijezda*, Mozaik knjiga, Zagreb 2001, (izbor i predgovor Branislav Lučin), str. 231.

32 Isto, str. 331–332.

snage, već u pomoć Božju. Stoga uz pomoć Duha Svetoga dovrših djelo, pa ti ga dovršena šaljem, da se pobrineš neka se ono — ako ga Ti odobriš — odmah pošalje u Rim. Ako taj pokušaj, koji počesmo, uspije onako dobro kao što želim, ne bih nipošto htio da to pripišeš u zaslugu mojemu pismu, nego zahvaljuj jedino onomu koji je i Tebe nadahnuo da moliš da nas spasi i meni pomogao da molbu izvršim. Ostaj mi zdravo i moli za mene! 3. travnja Godine Spasenja 1522.«³³

O Dominiku Bući zna se vrlo malo. Buće su podrijetlom iz Kotora. Među njima bilo je društvenih uglednika, redovnika, svećenika, biskupa. Dominik Buća pripadao je dominikanskom redu: član je dominikanskog samostana u Kotoru. Bio je teolog i vrstan propovjednik. Dominikanci su u Kotoru imali važnu ulogu u intelektualnoj izobrazbi. Hrvatski dominikanci, Kotorani, bili su poznati i izvan Kotora. Među njima se posebno isticao o. Albert Gliričić, profesor teologije i Svetog pisma na učilištu Sapienza u Rimu. Među pet teologa koje je papa Pavao III zadužio da pregledaju dekrete Tridentuskog Koncila o opravdanju grešnika prije nego ih odobri, bila su tri dominikanca, među kojima i naš Gliričić. Kao teolog Gliričić je stalno na Koncilu. Godine 1548. postao je modruškim biskupom, a 1550. krčkim. Na Tridentinskom koncilu ustao je u obranu upotrebljavanja narodnog jezika u slavljenju mise te pričešćivanja pod obje prilike³⁴.

Na Tridentinskom koncilu zajedno s Gliričićem bio je hrvatski dominikanac o. Andjeo Paškić (Pasqualis), teolog, dobar tumač Svetog pisma. Na Koncilu se naročito istaknuo u raspravama o Istočnom grijehu i o sakramentima. Bio je izabran u deputaciju teologa biskupa, koji su imali zadaću da specijalno prouče neke nejasnoće u dekretu o opravdanju grešnika. O. Andjeo Paškić je također rodnom iz Kotora, a od 1537. do 1550. i biskup u Motuli (Italija).³⁵

Iz Kotora su također dva brata dominicana: o. Vinko (Vincenzo) (1475–1550) i Dominik (1480–1560) Buchia (Buća), vrsni teolozi, pisci i propovjednici, koji su, kako piše njihov suvremenik Vinko (Vincenzo) Pribojević, svojim spisima objasnili mnoge tajne katoličke vjere. O životu i djelima o. Vinka (Vincenca) Buće ima vrlo malo podataka. Ipak, neka od njegovih djela su navedena u Hrvatskom bibliografskom leksikonu, zahvaljujući S. Krasiću³⁶. Nešto više podataka o životu i djelima Dominika Buće imamo zahvaljujući Antoninu Zaninoviću³⁷ i Stjepanu Krasiću³⁸.

33 Isto, str. 332.

34 Usp. Fra Manes Karninčić, Dominikanci na Tridentinskom koncilu, u: *Akvinac*, izdavač: Dominikanska filozofsko–teološka mladež, Dubrovnik, 1937, god. V, br. 6, str. 57–64.

35 Isto, str. 63.

36 Prema S. Krasiću, o. Vinko (Vincenzo) Buća je napisao *Librum consiliorum* («Opus de Conciliis» po Kukuljeviću, tisk. god. 1542.); *Expositio super epistolas Pauli, Expositio super Cantica Cantico-rum, Sermones quadragesimales i Sermones de Sanctis*, usp. Hrvatski bibliografski leksikon, JLZMK, Zagreb 1989, str. 415.

37 Prema A. Zaninoviću, o. Dominik Buća je napisao: *Etymon elegantissimum... in septem psalmos poenitentiales cum expositione singulorum eorundem psalmorum...*, Venetiis 1531; *Expositio satis per utilis omnium Epistolarum Dominicalium, que per totius anni circulum leguntur...*, Venetiis 1546; *Quatuor canticum novi Testamenti*, Venetiis 1537, usp. Antonin Zaninović, Pogled na apostolsko–

U svom preglednom članku *Pogled na apostolsko–znanstveni rad Dominikanaca u hrvatskim zemljama*, Antonin Zaninović, dominikanac, spominje nekoliko značajnih samostanskih škola i učenih dominikanaca, pisaca i autora filozofsko–teoloških djela u kojima dolazi do izražaja slična problematika kojom se bavio Marko Marulić³⁹. Ovdje smatramo važnim posebno istaknuti o. Klementa Ranjina, Dubrovčanina koji je 1498. sa šesnaest godina stupio u dominikanski red, a filozofsko–teološke studije završio dijelom u domovini, a dijelom u inozemstvu (Italiji). Učiteljsku službu vršio je po raznim dalmatinskim, a neko vrijeme i talijanskim učilištima. Izvrsno je poznao nauk svetih otaca i Tome Akvinskoga. Bio je vrstan propovjednik i diplomat, vješt govornik i rodoljub. Dubrovačko vijeće zamolilo ga je da posreduje kod pape Pavla III, u nastojanju da se digne proklestvo kojim je bio udario Dubrovačku Republiku zbog optužbe da pomaže Turke, neprijatelje kršćanstva, ratnim potrebštinama. O. Klement je 1538. godine uspješno obavio svoje poslanje, održavši govor pred papom Pavlom III, izloživši mu, poput Marulića, »pogibao koja prijeti ne samo njima nego i cijelom kršćanskom svijetu, kad bi Turci doznali da su Dubrovčani protiv njih ustali, sa šakom svojih ljudi zauzeli bi i poplijenili grad, a onda bi se odatle lako spustili i do same Italije«⁴⁰. Kle-

znanstveni rad Dominikanaca u hrvatskim zemljama, u: *Bogoslovna smotra*, godište VIII, br. 3 (1917), 262–285, usp. str. 276–282.

- 38 S. Krsić također navodi da je Marko Marulić na nagovor Dominika Buće, koji je slušao njegove propovijedi u dominikanskoj crkvi u Splitu, napisao protutursku poslanicu papi Hadrijanu VI. Od djela o. Dominka Buće ističe: *Expositio super Evangelia quadragesimalia* i *Expositio super Psalmum »Beati immaculati«*, ali se ne zna jesu li tiskana. Usp. Hrvatski bibliografski leksikon, JLZMK, Zagreb 1989, str. 412–413.
- 39 A. Zaninović donosi podatke značajnijih dominikanca i njihova djela: O. Jakov iz Dubrovnika (+ 1464), biskup mrkansko–trebinjski, napisao tumač Davidovih psalama; Jakov iz Spljeta, predavao je 1445. godine bogoslovlje u Rimu; o. Albert Doimi–Gliričić (+ 1563), predavao Sveto pismo na sveučilištu La Sapienza u Rimu; o. Petar Gučetić–(Gozze)–Dragojević, biskup stonski i krčki, predavač na sveučilištima u Parizu i Louvainu, ljubimac Pape Pavla III kojemu je Papa povjerio, s još četvoricom teologa, da pregleda i odobri dekret »De justificatione«, o opravdanju grješnika; Ivan Stojković, napisao *Concordantiae vocum indeclinabilium sacrorum Bibliorum*; o. Augustin Nalješković (ili Natalis), biskup mrkansko–trebinjski (+ 1527), napisao je *Commentarii in I. Librum Sententiarum, Apologia contra Pisanum conciliabulum, Opusculum de auctoritate summi Pontificis*; o. Vincenco Pribojević, Hvaranin, držao je u crkvi povijesno–rodoljubni govor: *De origine successibusque Slavorum* (1525), kasnije objelodanjen 1532. u Mlecima; o. Grgur Natali Budisaljčić, vrstan poznavalac teologije, Svetog pisma, filozofije, kanonskog i građanskog prava, zvjezdoknastva, pjesništva, govorništva, liječništva; napisao je *Commentarios Philosophicos, itemque Astrologicos contra hereticos, Explanaciones in Decretales, Libros de Deo, de Angelis, de homine, Dialogos medicos*; o. Klement Ranjina, Dubrovčanin (+ 1550), poznati propovjednik, napisao je više djela: *Commentaria in quatuor libros Sententiarum ad mentem D. Thomae*, »opus doctissimum« veli o. Cerva; o. Toma Cervus (Cervinus), biskup mrkansko–trebinjski, stonski administrator; bio je naučitelj svetog bogoslovlja, doktor crkvenoga i građanskoga prava; imao je dar zdravoga prosuđivanja, tako da su mnogi dolazili s njim se posavjetovati u traženju pravog odgovora na dvojbena pitanja, usp. A. Zaninović, *Pogled na apostolsko–znanstveni rad Dominikanaca u hrvatskim zemljama* u: *Bogoslovna smotra*, godište VIII, br. 3 (1917), str. 262–285.
- 40 Usp. fra Vladimir Borovina, *Naši uzori*: O. Klement Ranjina, u: *Akvinac*, izdavač Dominikanska filozofsko–teološka mladež, Dubrovnik, 1938., god. 6, str. 119–123. K. Ranjina je ostavio više djela s područja teologije, filozofije, govorništva i prava (v. *Hrvatski leksikon*, sv. II., Zagreb 1997, str.

ment Ranjina je bio plodan pisac. Mnoga su mu djela propala, a samo neka su sačuvana. Ona sadrže puno mudrih izreka poučnih za čestit život.⁴¹

Prisutnost Akvinčeve nauke i misli u djelima Marka Marulića

Već smo spomenuli da Marulić u popisu knjiga svoje biblioteke navodi neka djela Tome Akvinskoga (*Opuscula Thomae de Aquino et Catena aurea*) i da se njima služio, no to ne znači da on nije poznavao i koristio druga Akvinčeva djela u pisanju svojih. Marulić je izrazito kršćanski pisac, što znači da su njegova djela prožeta kršćanskim duhom i da u njima dolazi do izražaja životna problematika povezana evanđeoskim poukama, s idealnim pogledom na život i svijet o kojima govori kršćanstvo. U svom djelu *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* Marulić izričito spominje sv. Tomu Akvinskoga kao uzorna kršćanina koji u svojim filozofskim i teološkim djelima govori o Bogu i tumači Božju riječ objavljenu u Svetom pismu. Je li se Marulić služio i drugim djelima sv. Tome Akvinskoga, koja izričito ne navodi u svojim radovima, treba još istražiti. Ovdje prvenstveno mislimo na njegovu *Poslanicu papi Hadrijanu VI*, vrhovnom svećeniku, o tadašnjim nevoljama i na pobudnicu za opće kršćansko ujedinjenje i mir⁴², koja ima sličnosti s Akvinčevim djelima *Contra Gentiles*⁴³, *Contra errores Gaecorum*⁴⁴ i *De rationibus fidei*⁴⁵ u kojima raspravlja o gorućim pitanjima svoga doba, kao što su jedinstvo kršćana i njihov odnos prema drugim religijama. Da Marulić u nekim svojim

348; usp. Thomas Eggenesperger — Urlih Engel, *Dominikanci u svijetu i na hrvatskim prostorima*, DNK, Zagreb 2003, str. 200)

- 41 Vladimir Borovina, autor članka *Naši uzori: O. Klement Ranjina* donosi neka od njegovih djela: »Liber Consiliarorum« (sadrži upute iz moralke, dogmatike i prava); »Commentaria in quatuor libros Sententiarum ad mentem D. Thomae« (djelo ostalo u rukopisu); »Sermones doctrinales cum suis moralitatibus« (sadrži tumačenja kršćanskih otajstava i mnoge govore iz Evanđelja. Poučno djelo kako da kršćanin svoj život upriliči evanđeoskoj nauci); »In Epistolas Pauli ad Romanos« (o. Klement skolastičkom metodom pobija Lutherovu krivu nauku); »Sententiae ex Doctoribus« (priručnik za rješenje stanovitih moralnih slučajeva); »Contra Rassianorum errores« (pobijanje zabluda nove sekte na Istoku); »In nonnulla Constitutionum nostrarum explicatio« (tumačenje samostanskoj braći nekih pitanja iz ustanove Reda); »De cambiis et usuris« (praktične pouke). Evo i nekoliko savjeta o. K. Ranjine kako se s đavlom ne smije upustiti u raspravu i kako ga treba svladati: »Ako postiš, ni đavao ne jede; ako si budan, ni đavao ne spava; je si li čist, i đavao nema nikakvih putenih požuda; vjeruješ li u Boga, i đavao u Nj vjeruje i stoga dršće. Želiš li, dakle, đavla pobijediti? Budi ponizan — to on ne može biti«. Usp. isto, str. 121.
- 42 Marko Marulić, *Duhom do zvijezda*, Mozaik knjiga, Zagreb 2001, str. 331–343.
- 43 S. Thomae Aquinatis, Doctoris Angelici, Opera omnia iussu edita Leonis XIII P. M. — Tomus III: Summa contra gentiles... Romae, 1918 (Libri I. i II.). — Tomus IV: Summa contra gentiles... Liber III, Romae 1926. — Tomus XV: Summa contra gentiles... Liber IV, Romae, 1930. — Toma Akvinski, Suma protiv pogana, I–II, preveo Augustin Pavlović, Ks, Zagreb 1993/94.
- 44 U: Sancti Thomae de Aquino Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita, Tomus XL, pars A. Cura et studio Fratrum Praedicatorum, Romae ad Sanctae Sabinae, 1967.
- 45 U istom izdanju, tomus XL, pars B–C, Romae ad Sanctae Sabinae, 1968. — Ova dva djela s opširnim uvodom i popratnim bilješkama preveo je na hrvatski Augustin Pavlović pod naslovom: *Toma Akvinski, Razgovor s pravoslavcima i muslimanima*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1992.

djelima slijedi nauk sv. Tome Akvinskoga već su pokazali u svojim radovima neki marolozi, među kojima se u novije vrijeme posebno ističe Mladen Parlov, prof. Bogoslovskog fakulteta Sveučilišta u Splitu.

Mladen Parlov u svojoj doktorskoj disertaciji *Il mistero di Cristo — modello di vita cristiana secondo Marko Marulić (1450–1524)*, koju je obranio na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu u studenom 1996, a preveo je Branko Jozić pod naslovom: *Otajstvo Krista — uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću*⁴⁶, istražujući izvore i ovisnost Marulićevih djela, piše da ona pokazuju značajnu zastupljenost djela svetog Tome Akvinskoga, te da su se Tomina djela nalazila u Marulićevoj knjižnici⁴⁷. Prema njegovu mišljenju Marulić nije samo poznao djela sv. Tome Akvinskoga koristio se njima, nego je u svojim djelima izražavao veliko divljenje prema njemu, »Andeoskom naučitelju«⁴⁸.

S obzirom na tumačenje otajstva Kristova utjelovljenja Parlov napominje kako je Marulić bio upoznat s tri stava teološke misli u srednjovjekovnom razdoblju, među kojima je i mišljenje sv. Tome Akvinskoga, prema kojem je »božanska Riječ u utjelovljenju preuzela 'nešto', tj. ljudsku narav, a ne 'nekoga', tj. stvarnog čovjeka. To je mišljenje, dakle, nijekalo da je Sin Božji preuzeo stvarnog čovjeka (Isusa iz Nazareta), tvrdeći da Sin Božji 'subzistira' u ljudskoj naravi, koja postaje 'stvarnim' čovjekom samo u božanskoj Riječi«⁴⁹.

Prema Parlovu Marulić, kao i sveti Toma Akvinski, naglašava patrističku (augustinu) misao koja u utjelovljenju vidi dvostruk proces: poniženja božanskog i uzvišenja ljudskog, što je očito u Marulićevoj knjizi O poniznosti i slavi Kristovoj. Patrističkim izričajem: »Riječ je naime Božja uzela našu narav, a svoju nije ostavila, kako bi u našoj bila kadra za nas trpjeti, a u svojoj mogla nas učiniti blaženima«⁵⁰, Marulić slijedi patrističku liniju, a ne onu skolastičke teologije. S obzirom na motiv Kristova utjelovljenja, Marulić nasljeduje tomističku koncepciju, ne skolastičku. Ne ulazeći u teološke rasprave, prema mišljenju Parlova, »Marulić čini se slijedi tomističku liniju, jer razlog Kristova utjelovljenja i muke vidi u popravljanju grijehom narušenog poretka«⁵¹. Na kraju Parlov zaključuje: »Marulić ne samo da je poznao tomističku teologiju (usp. *Repertorium librorum: 'Opuscula S. Thomae de Aquino'*), nego je u nekoliko navrata izrazio divljenje prema Andeoskom učitelju (usp. Inst II, 2; 4; 5; IV, 6; 7; V, 8), kao kad piše da je sv. Toma »ostavio takva djela za krijepljenje vjernika i pobijanje nevjernika da unutar Crkve nema više nikakve dvojbe ni zamršena mjesta koje nećeš naći objašnjeno u njima i razjašnjeno«. (Inst II, 5 = I, 206–207)⁵²

46 M. Parlov, *Otajstvo Krista — uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću (1450–1524)*, Književni krug Split, Marulianum, Split 2001.

47 Usp. nav. dj. str. 25, bilj. 45: »Marulićev *Repertorium librorum* bilježi *Opuscula S. Thomae de Aquino*.«

48 Usp. M. Parlov, *Otajstvo Krista*, nav. dj., str. 25.

49 Usp. M. Parlov, *Otajstvo Krista*, nav. dj., str. 61.

50 Parlov, nav. dj., str. 62–63.

51 Parlov, nav. dj., str. 63, bilj. 53.

52 Parlov, nav. dj., str. 63, bilj. 53.

U tumačenju sakramenta krštenja Marulić također »slijedi nauk sv. Tome Akvinskoga, prema kojem iz spasonosna Kristova djela potječu svi učinci krštenja«⁵³. Ipak, za razliku od skolastičke teologije (u kojoj sv. Toma Akvinski ima ključnu ulogu) koja se zanimala za temeljne elemente, uzroke i učinke krštenja, koje je »elaborirala pojmovima filozofske misli, posebno aristotelovskom (usp. S. Th. q. 66–69), Marulić, naprotiv, više voli patristički govor i metodu«⁵⁴. U tumačenju Isusovih čudesa Parlov je mišljenja da je Marulić slijedio nauk Andeoskog učitelja, ali se nije izražavao terminima skolastičke filozofije.⁵⁵ Isto tako, u tumačenju otajstva uskrslog Krista, Kristove smrti na križu, Marulić slijedi ono što su napisali sveti Ivan Damašćanin i sveti Toma Akvinski.⁵⁶ S obzirom na tumačenje učinaka Kristove otkupiteljske smrti, Marulić također slijedi Akvinca, premda ne upotrebljava njegove pojmove i metodu i ne izražava se u kategorijama skolastičke, već patrističke teologije⁵⁷.

Marulićev pristup spoznaji (kenozi) Krista i njegovih otajstava, prema mišljenju Parlova, bio je pod utjecajem triju čimbenika: religioznog ozračja, njegova teološkog znanja i njegove duhovne sklonosti prema »devotio moderna«.⁵⁸ Marulićevo poimanje Krista je rezultat prethodnih shvaćanja biblijske, patrističke i tomističke misli (linija: Pavao–Augustin–Toma Akvinski).⁵⁹

U Marulićevu djelu *De humilitate et gloria Christi* ima izraza koji su slični izrazima sv. Tome Akvinskoga. Prema mišljenju Parlova »izraz *zahvaljujući moći svoja božanstva*, priziva utjecaj sv. Tome Akvinskoga«⁶⁰. U izlaganju događaja Kristova uskrsnuća, slijedeći evandeosko pripovijedanje, Marulić također slijedi Andeoskog učitelja.⁶¹ On je također pod utjecajem sv. Tome Akvinskoga; s obzirom na tumačenje Kristova uzašašća.⁶²

Za razliku od skolastičke definicije ljubavi kao »forma omnium virtutum«, Marulić, naprotiv, slijedi pavlovsko reduciranje čitava Zakona na ljubav.⁶³ Parlov smatra da Maruliću nije bila nepoznata skolastičko–tomistička teologija; naprotiv, ona mu služi u teološkim tumačenjima: »Neka teološka tumačenja glede uskrsnuća mrtvih što ih daje humanist na liniji su razmišljanja sv. Tome Akvinskoga.«⁶⁴ Na temelju dokaza, prema Parlovu, razložno je zaključiti da se Marulić služio djelima sv. Tome Akvinskoga, jer među njegovim dokazima za uskrsnuće mrtvih, među kojima je dokaz prema kojemu je »uskrsnuće nužno i stoga što ga traži samo

53 Isto, str. 69, bilj. 85.

54 Isto, str. 70, bilj. 90.

55 Isto, str. 75–76, bilj. 111. i 112.

56 Isto, str. 93–94, bilj. 185.

57 Isto, str. 101–102, bilj. 220–221.

58 Isto, str. 106–107.

59 Isto, str. 110.

60 Isto, str. 118, bilj. 291.

61 Isto, str. 119–121, bilj. 299.

62 Isto, str. 125, bilj. 332.

63 Isto, str. 185, bilj. 233.

64 Isto, str. 200, bilj. 303.

savršenstvo ljudske naravi, složene od duše i tijela«, nalazi se i Tomin dokaz prema kojemu »čovjek ne može postići konačnu sreću, ako se duša ponovno ne sjedini s tijelom, jer duša odijeljena od tijela nesavršena je (kao što je nesavršen svaki dio koji je izvan svoje cjeline), budući da je duša naravni dio ljudske naravi«⁶⁵. Marulić kao i sv. Toma Akvinski opisuje mjesto posljednjeg suda, »gdje će biti sabrani svi uskršli nakon čega će pravednici biti odijeljeni od zlih«⁶⁶. Poput sv. Tome Akvinskog, Marulić pakao smješta u središte Zemlje.⁶⁷

Marulićevo poimanje uživanja najvišeg dobra — blaženstva (duhovna i svakovrsna osjetilna dobra), koje će se ostvariti u gledanju Onog koji je sve stvorio (visio beatifica), u skladu je s Akvinčevim poimanjem, prema kojemu »red sreće nužno odražava red ljudskih moći« i ima intelektualno i afektivno obilježje, »potpuno i integralno posjedovanje Najvišeg Dobra, Boga«, koje se ostvaruje samo u ljubavi.⁶⁸ Opisujući obilježja uskrsllog, proslavljenog tijela, Marulić je na liniji čitave teološko–duhovne tradicije koju slijedi i sv. Toma Akvinski, pripisujući tijelima blaženih značajke netrpjivosti, suptilnosti, pokretljivosti, blistavosti itd.⁶⁹

U svojoj knjizi *Speculum virtutis: Marko Marulić i njegova teološko–duhovna misao*⁷⁰, u predgovoru, Parlov ističe Marulićev odnos prema sv. Tomi Akvinskom⁷¹ te njegovo dobro poznavanje Tominih djela, kao i njegov utjecaj na formiranje Marulićeve filozofsko–teološke misli. Pouzdano drži da se Marulić služio djelima Tome Akvinskoga i da je vjerojatno neka Tomina djela i preveo. S obzirom na jedinstvo Crkve koje proizlazi iz vjere, ufanja i ljubavi te na apostolsko djelovanje Crkve, Marulić je slijedio nauk sv. Tome Akvinskoga. Parlov napominje »da sv. Toma Akvinski u tumačenju Vjerovanja, a koje je Marulić posjedovao, navodi tri teološke kreposti, kao tri izvora jedinstva Crkve«⁷². Glede poimanja grijeha Marulić slijedi nauk sv. Augustina i sv. Tome Akvinskoga⁷³, a u izlaganju posljedica grijeha pod utjecajem je sv. Jeronima i sv. Tome Akvinskoga⁷⁴.

Analizirajući *Opuscula philosophica* sv. Tome Akvinskoga u misli M. Marulića⁷⁵, Parlov podsjeća kako je jedna od glavnih značajki pokreta devotio moderna bila »nepovjerenje i gotovo opće odbacivanje skolastičke teologije i njenih autora, pa čak i onih najsvjetlijih i najvećih kao sv. Tome Akvinskoga, sv. Anzelma i dru-

65 Isto, str. 204, bilj. 331.

66 Isto, str. 205, bilj. 235.

67 Isto, str. 206.

68 Isto, str. 208, bilj. 354.

69 Isto, str. 209, bilj. 358.

70 M. Parlov, *Speculum virtutis: Marko Marulić i njegova teološko–duhovna misao*, Književni krug Split, Marulianum, Split, 2003.

71 Isto, str. 8.

72 Isto, str. 91, bilj. 64. i 65; usp. Sv. *Toma Akvinski, Stožeri kršćanske vjere*, Symposion, Split 1981, str. 82–83.

73 Isto, str. 165, bilj. 5.

74 Isto, str. 165.

75 Isto, str. 181.

gih⁷⁶. Međutim, prema mišljenju Parlova, Marulić »ne odbacuje dakle ni skolastike niti klasike, ni filozofe niti teologe, ni humaniste niti pučke propovjednike, ukratko nikoga tko ima što reći. U svojoj biblioteci posjedovao je najraznovrsnije knjige s raznih područja ljudskog znanja: filozofije, gramatike, povijesti, astronomije, teologije, itd.«⁷⁷.

Parlov također spominje da se u Marulićevoj biblioteci, među crkvenim knjigama, nalaze i dva djela »najvećeg predstavnika skolastičke teologije, naime *Opuscula s. Thomae de Aquino* te *Catena aurea*«⁷⁸. Prema njegovu mišljenju, Marulić je bio veliki štovatelj sv. Tome Akvinskoga. Teološka objašnjenja u njegovim djelima svjedoče da je dobro poznao Akvinčev teološki nauk te da se i njime koristio. To se vidi u Marulićevim djelima, naročito u *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, u kojemu Marulić naziva sv. Tomu Akvinskoga »najplodnijim razlagačem katoličke istine« i tvrdi da nam je ostavio »takva djela za krijepljenje vjernika i pobijanje nevjernika, da unutar Crkve nema više nigdje nikakve dvojbe ni zamršena mjesta koje nećeš naći objašnjeno u njima i razriješeno« [Institucija II, str. 207 (II, 5)]. Uspoređuje ga sa suncem koje obasjava »Crkvu sjajem i svoga života i svoga uma i svoga naučavanja« [Institucija III, str. 159 (V, 8)]⁷⁹.

Prema mišljenju Parlova, Marulić se, nema sumnje, služio djelima sv. Tome Akvinskoga, ali tako da je »dao prednost Akvinčevim teološkim manjim djelima pred onim filozofskim«, te da su »među teološkim djelcima Marulića više privlačila djela koja su bila više didaktičko–propovjedničkog a manje znanstveno skolastičkog karaktera«⁸⁰. Isto tako, Parlov je mišljenja da nutarnja struktura Marulićeva *Evangelistara* odgovara manjim djelima sv. Tome Akvinskoga. Manja Tomina djela su zapravo tumačenja Vjerovanja, Očenaša, Zdravomarije, Deset zapovijedi i Dvije zapovijedi ljubavi, u obliku propovijedi kojima Toma želi poučiti narod na koji način trebaju provesti u život ono što vjeruju, da bi postigli spase-nje.⁸¹

Imajući u vidu razdiobu Marulićeva *Evangelistara* te uporabu određenih Akvinčevih teoloških razjašnjenja i zaključka, Marulić je na sličan način želio poučiti svoje čitatelje »što trebaju vjerovati, čemu se nadati, odnosno kako živjeti«⁸². Istražujući prisutnost Tominih tumačenja Vjerovanja u nekim Marulićevim djelima, Parlov napominje »da postoji jasna metodološka razlika između tumačenja sv. To-

76 Isto, str. 181.

77 Isto, str. 182.

78 Isto, str. 182. Parlov upućuje na Petra Kolendića, *Marulićeva oporuka*, Split 1924, str. 12; te na Antonina Zaninovića, Marulićeve knjige u dominikanskoj knjižnici u Splitu, u: *Zbornik Marka Marulića 1450–1950*.

79 Isto, str. 183–184. M. Parlov se služi prijevodom Marulićeva djela *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* pod naslovom: *Institucija*, Književni krug, Split, 1986. Navodi su u tekstu u skraćenom obliku.

80 Isto, str. 186.

81 Isto, str. 186; usp. Sv. Toma Akvinski, *Stožeri kršćanske vjere*, Symposion, Split 1981, str. 141.

82 Isto, str. 186.

me i onoga što je napisao Marulić, odnosno načina na koji je koristio Akvinčeva tumačenja⁸³. Za razliku od sv. Tome, kojemu je prvotno stalo do dobrog tumačenja i izvlačenja pouke iz njega, u Marulića je i samo tumačenje u službi pouke, tj. poziv na obraćenje i pokoru, a ne teološko objašnjenje. Parlov uočava veliku sličnost u stilu i metodi koje primjenjuju dvojica autora (sv. Toma i Marulić) u tumačenju Vjeronanja. Naime, svoja tumačenja završavaju poticajima i pobudama kojima ciljaju kako na razumsku tako i na afektivnu razinu slušatelja. Tumačenja potkrjepljuju obilnim citatima Svetoga pisma i pozivaju se na Svete oce. Za razliku od sv. Tome koji objašnjava članke vjeronanja u Boga Oca, u Krista i Duha Svetoga, Marulić ne govori o vjeri u Boga Oca, nego je »sav usmjeren na Krista«⁸⁴. Slično Tomi, Marulić predstavlja Krista kao uzor koji treba nasljedovati u ljubavi, strpljivosti, poniznosti, poslušnosti, preziranju zemaljskih dobara, te »da se kršćansko savršenstvo ostvaruje nasljedujući Krista te kontemplirajući lik Krista patnika«⁸⁵.

U najteološkijem Marulićevu djelu *De humilitate et gloria Christi*, prema mišljenju Parlova, dolazi do izražaja »zamjetna prisutnost Tomina tumačenja Vjeronanja, što naravno nije ni čudno, budući da je Marulić češće morao posezati za različitim teološkim objašnjenjima«⁸⁶. U Marulićevim govorima o krepostima također dolaze do izražaja Tomina tumačenja članaka Vjeronanja: »Očito i za Marulića, kao i za sv. Tomu, jedinstvo Crkve proizlazi iz jedinstva teologalnih kreposti koje je Gospodin udijelio svojoj Crkvi i kojoj je on sam stijena i temelj.«⁸⁷ U svom govoru o uskrsnuću mrtvih Marulić upotrebljava tomističku argumentaciju, tj. teološki temelj uskrsnuća mrtvih, kao i Toma, pronalazi u Kristovu uskrsnuću koje počiva na autoritetu Svetoga pisma. Kao i sv. Toma, Marulić »shvaća život vječni u obliku visio beatifica, blaženog gledanja, kao posjedovanje potpune sreće i zadovoljstva, kao savršenu sigurnost te kao *communi sanctorum ili felix societas*, u kojem će sveti uživati društvo jedni drugih, anđela, Blažene Djevice Marije i nadalje Krista«⁸⁸. Ali za razliku od sv. Tome Akvinskoga, Marulić ne donosi teološka objašnjenja, nego se oslanja na Sveto pismo.

Zaključak

U srednjem vijeku, posebice u predrenesansno doba Marka Marulića, dominikanci su, nema sumnje, imali vrlo značajnu ulogu u Katoličkoj crkvi, u učiteljstvu Crkve, u sudjelovanju na crkvenim koncilima, u utvrđivanju pravovjernosti filozofsko–teoloških tumačenja vjerskih istina te u stvaranju i donošenju novih crkvenih

83 Isto, str. 187.

84 Isto, str. 187–188.

85 Isto, str. 188–189.

86 Isto, str. 189.

87 Isto, str. 190.

88 Isto, str. 192–193.

dokumenata koji jamče vjerodostojno tumačenje poklada vjere i daju smjernice za njegovo očuvanje. Marulić je s dominikancima ne samo bio povezan, nego je s njima prijateljevao i usko surađivao. To su pokazala mnoga dosadašnja znanstvena istraživanja o Maruliću, njegovu životu, u djelima naših poznatih i svjetski priznatih marologa. Unatoč značajnom otkrivanju i osvjetljivanju lika Marka Marulića, oca hrvatske književnosti, jednog od najznačajnijih humanista kršćanske inspiracije svoga doba, on je još uvijek nedovoljno poznat hrvatskoj i svjetskoj javnosti. Njegova povezanost s redovničkim zajednicama, crkvenim ustanovama, crkvenim i svjetovnim uglednicima o tome dovoljno govori. Uloženi trud u ovaj skromni prilog neće biti uzaludan ako štovatelje Marka Marulića potakne na nova istraživanja i proučavanja njegova života i djela.

THE DOMINICAN INFLUENCE UPON MARULIĆ'S PHILOSOPHICAL–THEOLOGICAL THOUGHT

Hrvoje Lasić

Summary

*In this article the author examines the manner and the particular sense in which Dominicans influenced Marulić's philosophical–theological thought as expressed in his works. In the first section the author deals with Marulić's references to Dominican saints in his work *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*. Secondly, he analyzes »traces« of Marulić's ties with the Dominicans in *Split*. In the third section, by applying the comparative method, the author makes a critical study of the prevailing Aquinian teachings and thoughts in Marulić's works. He concludes that Marulić was on friendly terms with the Dominicans, and that the teachings of Aquinas greatly affected the writing of his literary works. The author is of the opinion that Marulić's friendly ties with the Dominicans have not been thoroughly researched, as has neither the Dominicans' effect on Marulić's creative thought.*